

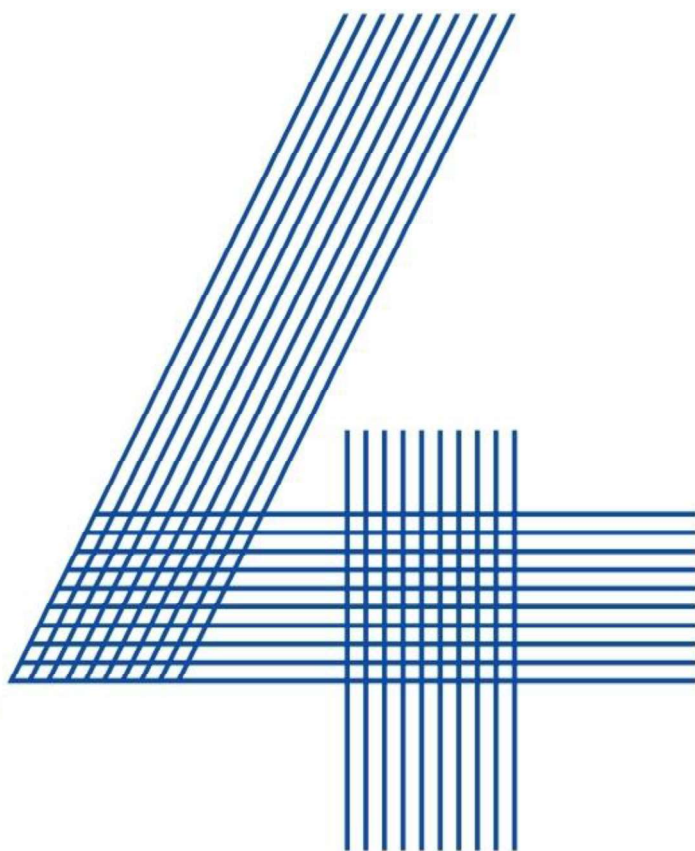
CUMIEIRA

Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega

Departamento de Filoloxía Galega e Latina

Vol. 4 - 2019

Xosé A. Fernández Salgado (ed.)

Universidade de Vigo

Departamento de
Filoloxía Galega e Latina

CUMIEIRA

*Cadernos de investigación
da nova Filoloxía Galega*

Vol. 4 – 2019

Xosé A. Fernández Salgado (ed.)

Departamento de Filoloxía Galega e Latina

UNIVERSIDADE DE VIGO

Cumieira : Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega. Vol. 4 / Xosé A. Fernández Salgado (ed.). -- Vigo: Universidade de Vigo, Departamento de Filoloxía Galega e Latina, 2019
172 p.; 24 cm
D.L. VG 550-2019
ISBN 978-84-8158-822-4
1. Filoloxía Galega. I. Fernández Salgado, Xosé Antonio, ed. lit. II. Universidade de Vigo, Departamento de Filoloxía Galega e Latina, ed.

© Departamento de Filoloxía Galega e Latina (Universidade de Vigo)

© Javier Benavides da Vila, Lorena Puga Areal, Manuel Vilaboa Cebreiro,
Brais Rodríguez Rodríguez, Raquel Vázquez Vázquez, Sonia Sobral Vázquez

© Das fotografías Xosé Suárez, Virxilio Viéitez e Cristina García Roderó, ou sucesores

© Xosé A. Fernández Salgado (ed.)

Revisión científica do volume 4:

Benigno Fernández Salgado (UVigo), Ana Iglesias Álvarez (UVigo), Xosé Soto Andión (UVigo),
Alexandre Rodríguez Guerra (UVigo) e Xosé A. Fernández Salgado (UVigo)

Maquetación: Xosé A. Fernández Salgado

Deseño da portada: Tania Sueiro (Área de Imaxe da Universidade de Vigo)

Edición:

Departamento de Filoloxía Galega e Latina da Universidade de Vigo
Facultade de Filoloxía e Tradución
Campus das Lagoas-Marcosende - 36310 Vigo

Impresión: Tórculo Comunicación Gráfica, S.A.

Dep. Legal: VG 550-2019

ISBN: 978-84-8158-822-4

CUMIEIRA. Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega aparece recollida na base de datos DIALNET, en BILEGA, no *Catálogo Italiano dei Periodici* ACNP (Università di Bologna), en *Linguistic Bibliography* e Brillonline de BRILL.

Índice / Index

- 9** Limiar /
 Introduction
- 11** JAVIER BENAVIDES DA VILA
 O tratamento das linguas na Educación Primaria dunha comunidade
 bilingüe. O caso galego /
 Handling languages at primary school level in a bilingual community.
 The situation in Galicia
- 35** LORENA PUGA AREAL
 O *teísmo* en tres parroquias de Tui: situación e percepción
 entre os seus falantes /
 Study about the use of the atonic personal pronoun te in three
 Tui parishes: situation and perception among ist speakers
- 61** MANUEL VILABOA CEBREIRO
 A inestabilidade das consoantes oclusivas velares tras nasal
 na fala de Pazos de Borbén /
 The instability of velar occlusive consonants after nasal consonants
 in the dialect of the Galician speakers of Pazos de Borbén
- 87** BRAIS RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ
 A técnica *matchet-guise* e o seu uso na Educación Primaria para detectar
 actitudes lingüísticas /
 The matched-guise and its use for detecting linguistic attitudes
 in Primary Education

- 113** RAQUEL VÁZQUEZ VÁZQUEZ
Ver e mirar: unha aproximación ó discurso fotográfico
en Galicia /
*Watching and seeing: an approximation to photographic
discourse in Galicia*
- 139** SONIA SOBRAL VÁZQUEZ
Tipoloxía oracional e pronomes persoais na tradución ó romanés
d' *Os outros feirantes*. Estudo contrastivo /
*Sentence typology in the use of personal pronouns of Os outros feirantes
Romanian translation. A contrastive study*
- 167** Autoras e autores de *Cumieira*, vol. 4 /
Cumieira's authors
- 169** Normas para o envío de orixinais /
Manuscript submissions guidelines. Information for authors

A INESTABILIDADE DAS CONSOANTES OCLUSIVAS VELARES TRAS NASAL NA FALA DE PAZOS DE BORBÉN

*The instability of velar occlusive consonants after nasal consonants
in the dialect of the Galician speakers of Pazos de Borbén*

Manuel Vilaboa Cebreiro

Universidade de Vigo
manuesp@hotmail.com

Resumo: Este traballo céntrase nas realizacións dialectais dos grupos consonánticos de velar tras nasal /ŋg/ e /ŋk/ en interior de palabra no concello de Pazos de Borbén (Pontevedra). Abórdase a frecuencia, a localización e o funcionamento dos fenómenos da *keada*, a *gheada* e as ultracorreccións. Para esta tarefa, realizamos 22 enquisas sobre léxico a outros tantos informantes nativos nas diferentes parroquias do municipio e en tres franxas diferentes de idade. A análise interna das variadas respostas obtidas axudáronnos a trazar algunhas isoglosas e a comprobar a incidencia de cada fenómeno en cada unha das xeracións de informantes. Por último, formulamos algunhas hipóteses probables para axudar a comprender como se chegou á paisaxe dialectal actual neste eido concreto.

Palabras chave: dialectoloxía, *gheada*, *keada*, *gueada*, ultracorreccións, galego, Pazos de Borbén.

Abstract: This article focuses on the dialectal pronunciation of speakers from the municipality of Pazos de Borbén. The dialectal productions examined are two consonant clusters (/ŋg/ and /ŋk/) when they occur in middle position in the word. *Keada*, *gheada* and hypercorrections are analysed in terms of their frequency, their location and the way they actually function and behave in the dialect. For this purpose, 22 questionnaires containing 38 items about lexicon were administered to 22 native speakers. The participants were classified according to three age groups and to the different parishes of the municipality. Previous dialectal studies were taken into account and used as a basis (theoretical framework), allowing us to compare the results of our surveys to those of previous research on the topic. Then, the varied responses obtained were analysed, enabling us to draw some isoglosses and also to test the occurrence of the phenomena in each of the different generations of the participants. Finally, some hypotheses were formulated in order to help to understand how the current dialectal variety developed in this specific area.

Keywords: dialectology, *gheada*, *keada*, *gueada*, hypercorrections, Galician language, Pazos de Borbén.

1. Introducción¹

A realización das enquisas para o *Atlas Lingüístico Galego* (ALGa) alá polos anos 1973 e 1974 deixou rexistrada a diversidade dialectal da nosa lingua e é aínda hoxe o referente por excelencia para informarse sobre a nosa dialectoloxía. Ora ben, desde a documentación desa paisaxe lingüística galega, desa foto fixa, ata hoxe, aconteceron moitos cambios na realidade galega que fan preciso unha actualización e revisión dos datos recollidos alí no ALGa. Cómpre tamén, a pesar da cantidade inxente de datos que nos achega esta obra, agregar fenómenos lingüísticos que puidesen non aparecer nel ou non estaren previstos no seu día.

A *gheada*, como fenómeno dialectal, é extensamente tratada e investigada, sexa para abordar a súa descrición acústica, como no traballo de Labraña Barrero (2009), sexa no seo da variación fonolóxica, como Regueira Fernández (2016), sexa coa *gheada* como obxecto central do estudo, como na análise de Rodríguez Lorenzo (2009), ou sexa sobre a súa orixe, como nos traballos de Prieto Alonso (1980), Schrotten (1980), Santamarina (1980) e Pensado / Pensado Ruiz (1983). Con todo, non foi, nin é, tanto así no que se refire a fenómenos relacionados con ela.

Os grupos de consoante nasal e oclusiva velar sonora en interior de palabra, e o que coñecemos como *keada* (a pronuncia de *dominco* ou *lonco* por *domingo* ou *longo*)², foron superficialmente tratados, e non quedaron claras cales son as isoglosas que lles pertencen, agás polos datos dos mapas que o propio ALGa nos achega ó longo de todos os seus volumes, por exemplo o de *angazo* / *ancazo* (ALGa III 1999: mapa nº 369).

Se o tratamento da *keada* non parece suficientemente fondo, moito menos os fenómenos que poden derivarse dela. Unha variación dialectal que pode derivarse, ou polo menos que debe gardar estreita relación coa *keada*, é a ultracorrección nos

¹ Este traballo non sería posible sen a colaboración dos veciños de Pazos de Borbén que dedicaron parte do seu tempo a responder as preguntas necesarias para a súa elaboración. Tampouco sería posible sen a axuda de Xose-Henrique Costas, quen dirixiu a súa realización, e sen Xosé A. Fernández Salgado e Alexandre Rodríguez Guerra que revisaron e aconsellaron para deixar o artigo máis aquelado. Tamén foi importante a axuda de Miguel Cuevas Alonso no apartado informático. Para todos eles o meu fondo agradecemento.

² Para identificar este fenómeno dialectal empregaremos o termo *keada* ofrecido por Xosé A. Fernández Salgado nos apuntamentos da materia *Fonética e fonoloxía da lingua galega* (curso 2016/17), do grao en Ciencias da Linguaxe e Estudos Literarios da Universidade de Vigo. A *keada* sería a variación dialectal na que os encontros consonánticos en interior de palabra de nasal mais oclusiva velar sonora, [ŋg], se realizan como oclusiva velar xorda, [ŋk]. Así, palabras do estándar como *domingo*, *longo* e *angazo* son realizadas como *dominco*, *lonco* e *ancazo*.

grupos con oclusiva velar xorda: é dicir, o caso contrario da *keada*. Os falantes afectados articulan como oclusiva velar sonora palabras que normalmente se realizan con oclusiva velar xorda, en interior de palabra despois de nasal. Así, palabras como *chancletas*, *zancos* e *chanqueiros* pronúncianas como *changletas*, *zangos* e *changueros*.

A escaseza de tratamento destes fenómenos foi o que nos inclinou á realización deste traballo. Para levalo a cabo, restrinximos o estudo ó concello de Pazos de Borbén, terreo xa coñecido para nós, que nos pode amosar a convivencia das distintas realizacións nos falantes. Con todo, o fenómeno das ultracorreccións non se limita a este municipio: temos constancia de casos noutros concellos, o que nos fai pensar que acontece en boa parte das comarcas de Vigo e O Condado.

2. O concello de Pazos de Borbén

Pazos de Borbén é un concello situado ó centro sur de Pontevedra. A súa poboación rolda os 3.200 habitantes e xeograficamente linda: polo norte co concello de Fornelos de Montes, cara ó oeste con Soutomaior e Redondela, polo leste cos concellos de Pontearreas e Mondariz e no sur co concello de Mos. Vigo, a cidade de referencia de gran tamaño, sitúase a 23 km.

O concello componse de oito parroquias: Moscoso, A Ermida, Xunqueiras, Amoedo, Pazos, Borbén, Cepeda e Nespereira; e 29 entidades de poboación menores.

Mapas 1 e 2: Situación xeográfica do municipio e división parroquial.

Fonte: Folleto turístico do concello de Pazos de Borbén.

Podemos dicir que é maioritariamente un concello verde, isto é, case na súa totalidade rural, pouca poboación e moita superficie forestal e agrícola. O máis semellante que podemos atopar a unha paisaxe urbana é o núcleo de Pazos, onde se sitúan a casa do concello, a biblioteca, o colexio e os servizos sanitarios. Con todo, o núcleo urbano, á parte de conter estas infraestruturas básicas, non posúe moitas máis, polo que non dista tampouco demasiado da paisaxe rural do resto do municipio.

Tampouco é un concello que fose sementado de polígonos industriais como acontece, por exemplo, co veciño concello de Mos. Neste sentido, onde podemos atopar algunha nave industrial é en Amoedo, aínda que tamén hai algunhas outras espalladas polo resto das parroquias. Por tanto, as saídas laborais dentro do concello son limitadas e a maior parte dos habitantes que non se dedican ó mundo agrícola (e aínda así, moitos dos que teñen os traballos no campo realízanos como complementarios a outros) fan a súa vida laboral nos concellos máis próximos con industria, como poden ser Redondela, Mos, Porriño e Vigo.

As parroquias máis afastadas de zona de industria, as do norte do concello, foron, e están, fortemente afectadas polo fenómeno da emigración. A maior parte de emigrantes marchou ó Brasil; a parroquia de Moscoso foi a que máis optou por este rumbo, xunto co concello limítrofe de Fornelos de Montes. Máis recentemente, os destinos de emigración foron a outras zonas do Estado (País Vasco, Cataluña e Canarias) e a países europeos, nomeadamente Suíza.

3. A situación do galego en Pazos de Borbén

3.1. Vitalidade da lingua galega

Pazos de Borbén, se cadra polas súas características anteriormente mencionadas, é un concello onde a lingua predominante e maioritaria é o galego. Hai só dúas décadas falábao a práctica totalidade da súa poboación, independentemente da idade do falante. Mais esta dinámica de conservación da lingua está nos últimos tempos a mudar perigosamente nos falantes máis novos. En familias onde todos os membros falan galego, os máis cativos falan xa o castelán, a pesar, ás veces, de teren irmáns máis vellos que falen galego.

Con todo, é conveniente sinalar, tamén, que algúns dos cativos que pasan a súa infancia instalados no castelán recuperan o galego na adolescencia, polo menos na fala de grupo cos mozos da súa idade, coa variedade dialectal que lles corresponde.

Considerando os factores demográficos máis importantes para a vitalidade lingüística que sinala Recalde (1997), a emigración non parece un factor determinante na perda de falantes, en tanto a porcentaxes fronte ó castelán, e máis se temos en conta que a emigración era maiormente ó Brasil. No entanto, a escasa urbanización e industria si podemos consideralos uns factores que axudaron á súa grande vitalidade.

É probable que, á parte da mala posición do galego no ensino e a lexislación sobre a lingua, a propia consideración do galego e o crecemento de matrimonios lingüisticamente mixtos sexan determinantes para que se escolla a transmisión da lingua dominante nos fillos. Isto viría corroborar o apuntado por Recalde (1997: 20-21).

Amais disto, se engadimos o factor dos medios de comunicación, sobre todo a televisión e os medios dixitais, podemos chegar á conclusión de que ante este ambiente desfavorable a penetración do castelán a través dos falantes máis novos sexa lóxica e previsible.

3.2. A situación dialectal

Seguindo as isoglosas sinaladas por Fernández Rei (1990: 110-111), Pazos de Borbén sitúase dialectalmente na zona denominada *c-2a*. Esta zona encádrase en primeiro lugar dentro do bloque occidental, isoglosa trazada a partir do plural *cans / cas* (empregando este bloque *cans*). Dentro deste, sitúase na *área pontevedresa*, que delimita ó norte coa isoglosa do cheísmo e ó leste coa de *cans / cas*. O uso do deíctico *isto* é o que delimita a macrosubárea *Verdugo-Miño (c-2)*, aínda que o autor sinala que tamén se poderían empregar para esta división as isoglosas de *troita / truita*, *moito / muito* e *partiu / parteu*. As isoglosas *è / e*, *nève / neve*, *quères / queres* sitúa a Pazos de Borbén (*è, nève, quères*) na subárea do Verdugo (fronte á do Miño). Por último, sitúase na microsubárea *Redondela-Mondariz (c-2a)*, isoglosa trazada a partir do non uso do seseo prenuclear, *cinco / sinco*, fronte da do *Morrazo-Fragoso*.

Para este traballo os fenómenos dialectais que convén sinalar son os da gheada e dentro dela a realización dos grupos mediais formados por oclusiva velar sonora despois de consoante nasal (en diante grupos *-ng*³). Tamén se debe sinalar un fenómeno non marcado por Fernández Rei (1990): as ultracorreccións nos grupos mediais de consoante nasal máis consoante oclusiva velar xorda (en diante grupos *-nk*-), en que a velar pasa a se articular como sonora (*-ng*-).

³ Para facer máis sinxela a realización e lectura deste traballo, optouse por representar como *-ng-* e *-nk-* as realizacións [ŋg] e [ŋk]; para a gheada tras nasal, [ŋh], empregamos *-ngh-*.

Fernández Rei (1990: 163) describe a gheada como «o nome co que se designa a realización fricativa faringal do *g*, en formas como *amigho* ou *ghato* (I.3.10). Esta pronuncia faringal é a máis estendida no actual territorio lingüístico galego». Sobre os grupos mediais *-ng-* en zonas de gheada, Fernández Rei (1990: 167) expón:

Nesta posición medial, precedido de nasal, o *g* pode conservarse (*domingo* vs. *logho*) ou ben enxordecer (*dominco* vs. *logho*) ou presentar unha das realizacións da gheada (*domingho* vs. *logho*). Hai que ter en conta que a gheada no grupo *-ng-* medial está aínda sen consolidar, polo que a carón das falas nas que se rexistra *dominco*, hai outras de *domingo* ou *domingho*; e nun mesmo lugar, nunha mesma familia, pode rexistrarse *-ng-* ou *-nc-*, segundo os falantes.

Sobre o proceso de aparición do que chamamos *keada* (*dominco* por *domingo*), Santamarina (1980: 247–248) argumenta que foi un proceso de expansión. Cando a gheada pasou a pronunciarse tamén en inicio de palabra despois de consoante nasal (*un ghalo*) a frecuencia de aparición da oclusiva velar sonora era moi reducida, existindo só despois de consoante nasal en interior de palabra (*domingo* / *angazo*). Esta baixa frecuencia de aparición, só despois de consoante nasal en interior de palabra, fixo que comezase a interpretarse a oclusiva velar sonora como variante alofónica da oclusiva velar xorda. Como a aparición de sonora ou xorda non se xustificaba por contextos fónicos determinados, os falantes aprendices tenderon a igualar o sistema xeneralizando o uso da velar xorda despois de nasal (*dominco* / *ancazo*).

4. Obxectivos

Os obxectivos principais deste traballo son comprobar as distintas realizacións nos grupos consonánticos *-ng-* e *-nk-* en interior de palabra no concello de Pazos de Borbén e tentar aproximarnos ós factores que determinan a maior incidencia dun ou outro fenómeno que non son os propios do estándar; estas realizacións poden ser en forma de *keada*, de ultracorreccións (ou *gueada* en grupos *-nk-*) e tamén gheada. Sabiamos da existencia previa destes tres fenómenos, pero non de cal era a súa magnitude, de que factores determinaban a súa aparición ou non, nin en que zonas do concello presentaban maior ou menor incidencia cada un.

Non é un obxectivo prioritario o de explicar e demostrar as razóns polas que se producen tales fenómenos, sobre todo o das ultracorreccións, senón dar unha descrición desta paisaxe dialectal e, só de ser posible, formular hipóteses probables que poidan achegarnos á xénese destes procesos.

Por último, e o máis importante, o que este traballo pretende é deixar constancia do fenómeno dialectal das ultracorreccións, así como probas, a modo de gravacións, que demostran a súa existencia, polo menos no momento da súa redacción.

5. Metodoloxía

Para poder describir e formular unha paisaxe dos grupos *-ng-* e *-nk-* tivéronse en conta, por unha banda, exemplos tirados do ALGa, concretamente do ALGa III (1999) e ALGa IV (2003) e, pola outra, un cuestionario elaborado por nós, composto por 38 preguntas.

As preguntas da enquisa foron escollidas por ofrecer contextos propicios para a aparición de gheada (*mangheira* no canto de *mangueira*), keada (*manqueira* no canto de *mangueira*) e as ultracorreccións (ou gueada) nos grupos *-nk-* (*changletas* no canto de *chancletas*). Incluíronse tamén os exemplos recollidos nos volumes III e IV do ALGa co obxectivo de facer comparación de resultados neses exemplos concretos.

As 38 palabras enquisadas foron nesta orde:

1. Domingo	14. Enganar / enganar	27. Ancas / anclas
2. Cincuenta	15. Engurras	28. Mangueira
3. Pingas / pingueiras	16. Ingredientes	29. Ingresado
4. Cangallo	17. Angazo	30. Angustia
5. Chanqueiro	18. Lingoreteira	31. Anguía / anguila
6. Mangante	19. Fochanca	32. Arrincar / arrancar
7. Cangas	20. Mango	33. Trincar
8. Longo	21. Inglés	34. Minguar / mingunte
9. Chanclas / chancletas	22. Mangas	35. Falangueira
10. Langostino	23. Zanco	36. Xunco
11. Caranguexo	24. Engraxar	37. Lanqueta
12. Palangana	25. Manco	38. Valongo
13. Lingua / lengua	26. Escangallado	

Para a entrevista procuráronse exclusivamente informantes galegofalantes⁴; por tanto, dado o complexo de topar meniños galegofalantes para todas as parroquias, excluíronse os nenos das enquisas (o informante máis novo ten 15 anos). Por cada parroquia fixéronse tres entrevistas, unha para cada franxa de idade (menos de 30 anos, máis de 30 anos e máis de 60). Non se fixo distinción de sexo para as entrevistas, aínda que si se marcou o sexo no formulario. Para as parroquias da Ermida e Xunqueiras non se atoparon informantes menores de 30 anos. Son estas dúas as parroquias máis afastadas e despoboadas do concello, por tanto a busca de rapaces novos é moito máis complicada.

O modelo de enquisa ofrecía dúas posibilidades de resposta. A primeira é a menos condicionada: os informantes simplemente responden a pregunta que se lles formula e, de non obter resposta, ofrecíaselles de segunda volta tres posibilidades pronunciadas polo entrevistador (a mesma palabra con grupo *-ng-*, *-nk* ou con gheada *-ngh-*). Por ser a segunda opción un tipo de resposta máis condicionado que a outra, estes resultados trátanse por separado dos primeiros.

Unha vez realizadas as enquisas trasladáronse os resultados a un cadro con todas as respostas, que se poden consultar nos anexos deste traballo.

6. Os datos de Pazos de Borbén e os exemplos do ALGa

Para podermos ter certas nocións de como funcionaban os grupos de consoante nasal e oclusiva velar botamos man dalgúns exemplos recollidos polo ALGa III (1999) e ALGa IV (2003).

Do volume III temos *angazo* (mapa nº 369), *domingo* (mapa nº 372), *xunco* (mapa nº 367) e *palangana* (mapa nº 368); do volume IV, *pingueira* / *goteira* (mapa nº 85), *minguar* (mapa nº 147) e *minguante* (mapa nº 21). Outros exemplos non se tiveron en conta por ser moi semellantes entre si (por exemplo *pingar* e *pingueira*) ou por non ser esa palabra propia de Pazos de Borbén (caso de *funqueiro*, que en Pazos de Borbén é *fumeiro*); no caso de *minguar* e *minguante* tivéronse en conta os datos dos dous mapas porque en Ponteareas daban resposta distinta para cada un.

⁴ Os informantes foron, para Nespereira, dúas mulleres, de 39 e 20 anos, e un home, de 61; para Cepeda, tres mulleres, de 66, 50 e 21 anos; para Amoedo, tres homes, de 25, 39 e 60 anos; para Borbén, dúas mulleres, de 26 e 39 anos, e un home, de 68 anos; para Pazos, catro homes, de 15, 33, 68 e 70 anos (os dous últimos son da mesma entrevista); para A Ermida, unha muller, de 75 anos, e un home, de 52; para Xunqueiras, dúas mulleres, de 46 e 81 anos; e finalmente, para Moscoso, dúas mulleres, de 30 e 54 anos, e un home, de 77.

Ningún dos puntos de recollida de datos coincidiu con Pazos de Borbén, por tanto tomouse como base os puntos de recollida dos concellos próximos para comparar os resultados:

	P19	P22	P25	P26	P24	Pazos de Borbén (maioritario)
angazo	NG	NK	NG / NK	Outra resp.	NK	NG
domingo	NG / NK	NK	NG / NGH	NG	NK	NG
xunco	NK	NK	NG / NK	NK	NK	NK
palangana	NK	NK	NG	NG	NK	NK
pingueira	NG	NG	NG	NG	NK	NG
minguar	NG	NG	NK	NG	NG	NG
----- minguante			----- NG			

[P19: Soutomaior; P22: Mondariz; P25: Ponteareas; P26: Porriño; P24: Vigo]

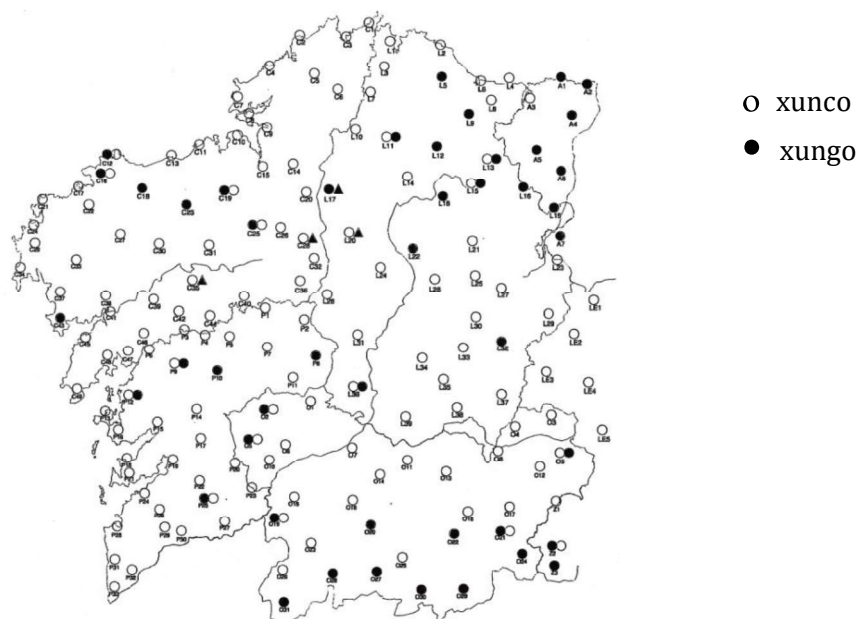
Cadro 1: Comparativa da solución de Pazos de Borbén e de puntos do ALGa próximos.

No caso de *angazo*, rexistráronse casos de keada nas parroquias centrais: Amoedo, Pazos e Borbén, ningún deles nos informantes de menos de 30 anos. No caso de *palangana*, as realizacións con oclusiva velar xorda non podemos sinalalas con seguridade como un caso de keada, pois a orixe da palabra é incerta; de todos os modos, si que podemos ver se a realización coincide ou non coas recollidas no ALGa. Sobre esta palabra, Corominas / Pascual (1981: 349) expoñen o seguinte:

PALANGANA, 'jofaina', voz común a los tres romances hispánicos, de origen incierto; como los utensilios designados con este nombre no tienen relación con palancas, y por lo tanto no se ve en qué forma podría derivar de este vocablo, quizá proceda de un hispano-lat. *PALAGANA, nombre de las artesillas o bateas empleadas por los buscadores de oro, derivado del ibérico PALAGA 'pepita de oro'; etimología dudosa por la fecha tardía en que aparece el vocablo.

Ademais disto, sinalan que as realizacións como *palancana* aparecen en diversos puntos do norte da península, como Asturias e Santander, e en Eivisa. Por tanto, non se pode sinalar como un caso claro de keada. En Pazos de Borbén esa é a forma maioritaria, pero hai contados casos de *palangana* nos informantes de menos de 60 anos de Borbén e Amoedo e tamén no informante menor de 30 de Moscoso.

A palabra *xunco* como caso de grupo *-nk-* no ALGa III (mapa nº 367) ofrece un resultado certamente curioso, pois nel aparecen resultados de realizacións como *-ng-* (con puntos negros) en moitos lugares da xeografía galega:

Mapa 3: A voz *xunco* no ALGa III (mapa nº 367).

No sur de Pontevedra só se topou *xungo* nun punto illado, Ponteareas. Non se poden tirar conclusións de que sexa este un caso de ultracorrección, ademais da disparidade xeográfica onde aparece. Parece máis axeitado supoñer que se trate dalgún tipo de analoxía con outras palabras.

En Pazos de Borbén non se deu ningún caso de realización con oclusiva velar sonora para *xunco*, poida que isto sexa por ser unha palabra que case non se emprega (ós informantes custáballes dar con ela) ou mesmo pola influencia do topónimo *Xunqueiras*, que dá nome a unha das parroquias.

Os resultados amosan que xa cando se fixo a recollida de datos do ALGa, nos inicios da década dos 70, a keada convivía coas realizacións sen ela. Comparando eses resultados cos recollidos en Pazos de Borbén na actualidade, parece lóxico pensar que probablemente naquela altura a keada fose máis frecuente do que no presente, polo menos neses exemplos concretos, mais na actualidade xa só quedan restos deses casos.

7. A clasificación dos resultados obtidos

O traslado dos datos recollidos e identificación como grupo *-nk-*, *-ng-* ou *-ngh-* non resultou tan sinxela como poida parecer ó velo nunha táboa (véxase nos anexos); por tanto cómpre facer unhas aclaracións previas sobre como se atallaron os problemas que dificultaban a interpretación das respostas dos falantes.

7.1. A realización de *-ng-* e *-nk-* nos informantes durante as enquisas

As respostas dos informantes non sempre foron claras, nin nalgúns dos casos unha única resposta. Algunhas veces, os informantes dubidaban entre a palabra con *-ng-* ou *-nk-*; nestes casos optouse pola resposta definitiva do informante ou na que expresaba unha maior convicción; é dicir, tívose en conta cal era a resposta que o falante cría correcta. Noutros casos, o falante non realizaba do mesmo xeito a resposta consciente que cando a empregaba na cadea falada. Neste caso marcouse a resposta consciente á pregunta formulada (case sempre a mesma cá norma). Isto fíxose así porque non en todas as respostas tiñamos a oportunidade de comprobar como o falante pronunciaba nunha conversa normal; así aplicamos sempre o mesmo criterio.

Unha resposta habitual en bastantes dos entrevistados foron as realizacións intermedias; isto é, realizaban os grupos de consoante nasal máis oclusiva velar dun xeito que esta non era nin completamente xorda nin completamente sonora, polo menos para poder diferenciala o entrevistador. Nestes casos, pediuse ós informantes que repetisen a resposta (nalgúns ocasións varias veces na mesma pregunta) ata que desen unha resposta que se orientase mellor cara a un grupo ou outro. Como exemplo, pódese servir a gravación da informante de 81 anos de Xunqueiras ante a pregunta relativa a conseguir a resposta *zanco*; nesa resposta, a muller deu distintas realizacións (algunhas intermedias), pero cando se lle pide que repita sitúase na forma *zanco*, a pesar de que na cadea falada tamén usa a palabra con ultracorrección.

Por último, no caso da parroquia de Pazos, a entrevista a maiores de 60 anos fíxoselles a dous homes, de 68 e 70. En realidade a entrevista era só a un deles, pero o compañeiro respondía tamén algunhas. Nalgúns preguntas, cada un respondía cunha realización distinta; neste caso optouse por anotar a resposta de casos de keada (*caranquexo* / *ancazo*). Tampouco parecía haber entre eles a percepción de que daban respostas diferentes. No caso da resposta *escangallado*, cada un respondeu de xeito distinto, con e sen keada, e aínda que non parecían percibir a diferenza acabaron os dous por confluír e usar a palabra sen keada. Anotáronse as dúas posibilidades.

7.2. As realizacións das palabras *lanqueta*, *cancro* e *cangallo*

7.2.1. *Lanqueta* / *langueta*

Do mesmo xeito que acontecía con *palangana* —cuxos resultados non se usaron como forma de keada porque era de orixe incerta e en moitas parroquias era ese o único exemplo deste fenómeno—, a palabra *lanqueta*, na locución *de lanqueta* ‘de lado’, tamén ofrecía serias dúbidas para ser marcado como caso de ultracorrección. A xulgar polos datos recollidos na enquisa, *lanqueta* (*langueta* con ultracorrección) non existe nos informantes de máis de 60 anos. Só un dos casos nos deu unha resposta válida, o informante de Nespereira, e neste caso xustifícase porque participou activamente na xestión do equipo de fútbol local e *de langueta* é un xeito de tirar xogando ó fútbol. Que isto sexa así obríganos a pensar que esta palabra foi introducida nun tempo relativamente recente. Entón, para podermos valorar se *lanqueta* é un caso de ultracorrección é preciso procurar máis información.

Nos dicionarios e vocabularios que recollen a palabra só recoñecen a forma *lanqueta*. Así, Aníbal Otero (1967)⁵ recóllea e sitúaa en Lugo como «lanqueta (andar a): Andar a la pata coja. Palas de Rey. Del Lat. LACCA. (CDG)». Eligio Rivas (1978) sitúaa en Ourense e recóllea como «lanqueta (de) fr. adv: De lado. Se dice *ir de lanqueta*, *correr de lanqueta*, como echando una cadera hacia un lado sólo (Fondo de Vila). El dicc. nos ofrece *alancar*, *andar a zancadas*, y *lancada*, *zancada*. (Frampas I)». X. L. Franco Grande (1972) lístaa como «lanqueta (andar a) loc. Andar a la pata coja». Pola súa parte, o dicionario Estraviz en liña define *lanqueta* como «loc. adv. De lado. *Ir de lanqueta*, *correr de lanqueta*.» e o *Diccionario Gran Xerais* (Carballeira Anllo 2009) tamén a lematiza como «lanqueta, á loc.adv. Á pata coxa.». Pola súa parte, no TILGa aparecen 3 exemplos nos que a palabra foi empregada en publicacións literarias. O lugués Fiz Vergara Vilariño emprégaa en 1990 na súa obra *Nos eidos da bremanza*; Olga Novo, tamén luguesa, úsaa en *Nós nós* (1997); e, finalmente, Xavier Rodríguez Vergara (2007) úsaa en *Redes e peixes. Saberes dun mariñeiro*.

Comprobando estes resultados, é moi probable que a palabra fose introducida en tempos recentes, pois onde parece ser máis usada non é Pontevedra. Pero en calquera caso, a súa realización como *langueta* parece ser un caso case seguro de ultracorrección. Se cadra, a súa aparición se deba ó seu uso como termo futbolístico na TVG (é neste contexto onde máis se emprega e algúns falantes aseguran que na televisión tamén o dicían) e que os falantes percibisen como *langueta* o que o locutor pronunciaba como *lanqueta*; mais isto é só unha posibilidade.

⁵ As definicións de Otero, Rivas e Franco Grande están tiradas do *Diccionario de Dicionarios* (DdD).

7.2.2. *Cancro / cangro*

A palabra *cancro* non foi unha das palabras seleccionadas no cuestionario porque se considerou que era de escaso uso entre os falantes habituais de galego. No entanto, nunha conversa (fóra da gravación) coa informante da Ermida, de 75 anos, o seu home pronunciou a palabra *cangro* como sinónimo de *cáncer*. Para que esta palabra quedase rexistrada como unha ultracorrección máis, nalgúns entrevistas posteriores engadiuse como pregunta extra. Como resultado positivo atopouse na informante de Cepeda, de 50 anos, quen dixo que en galego se dicía *cangro*, aínda que ela esa palabra nunca a empregaba. Podemos supoñer, entón, que a falante non distingue ben os límites fonolóxicos entre /nk/ e /ng/.

7.2.3. *Cangallo*

A palabra *cangallo*, aparentemente común, non se emprega case en Pazos de Borbén. Polo menos, non se usa para referirse ó acio ou parte do acio de uvas; a forma que teñen para referirse a eles é *camballo*, outra variedade dialectal que non ten que ver co obxectivo principal deste traballo. Por tanto, aínda que se sinale esta variedade, nas análises posteriores non se teñen en conta estas respostas. Nalgúns casos, os falantes si que teñen a palabra *cangallo* (ou *canghallo* / *cancallo*) pero para se referiren a outras cousas como ‘algo vello’ ou de ‘escaso valor’. A maioría dos que deron unha resposta positiva a esta pregunta fixérono nas respostas de segunda volta (cando se lles ofrecían tres alternativas); só tres persoas responderon á primeira.

8. Análise dos resultados

8.1. A táboa completa de resultados

Os resultados completos da enquisa poden verse nas táboas que incluímos nos anexos deste traballo. Nelas, aínda que dunha primeira ollada poida parecer que ofrecen resultados que non responden a ningún padrón, en gráficos posteriores veremos que se poden extraer algunhas regularidades e hipóteses sobre o funcionamento dos grupos *-ng-* e *-nk-* en Pazos de Borbén.

Nas táboas dos anexos, as parroquias están dispostas en orde xeográfica, comezando por Nespereira, a parroquia máis ó sur, e rematando pola de Moscoso, a

parroquia máis ó norte. Marcáronse nesas táboas dous tipos de resultados: os resultados como resposta directa a unha pregunta da enquisa; e, cando o informante non recordaba a resposta, os resultados dunha segunda pregunta na que se lle ofrecían as tres posibilidades (a palabra realizada con oclusiva velar xorda, oclusiva velar xorda sonora ou con gheada) que se marcaron entre parénteses para diferenciar das respostas directas. En cor gris marcáronse os resultados fóra do estándar. O X indica falta de resposta válida á primeira pregunta.

A orde na que están situadas as palabras nos cadros correspóndense coa orde na que foron formuladas as correspondentes preguntas da enquisa ós informantes.

8.2. A variable xeracional

Como se pode ver no Gráfico 1, a variable xeracional é moi ilustrativa sobre o funcionamento dos grupos *-ng-* e *-nk-*⁶.

Para comezar, os informantes de máis idade ofrecen os resultados máis altos de keada, algo máis reducida na seguinte xeración. Pola contra, a seguinte xeración ofrece os resultados máis altos de ultracorrección. Isto parece indicar que é a perda da keada un factor decisivo na aparición das ultracorreccións.

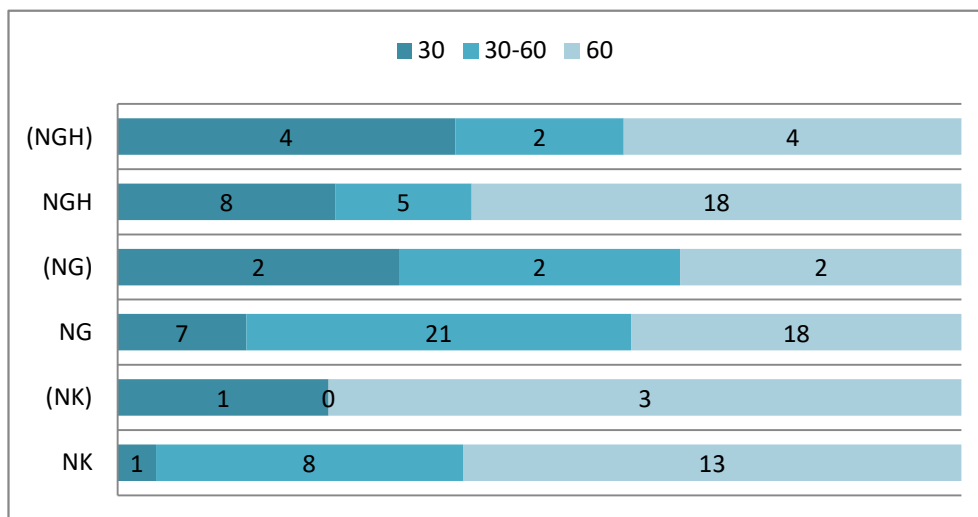

Gráfico 1: Os grupos *-nk-* e *-ng-* por idades.

⁶ Nos gráficos empréganse os datos dos resultados fóra do estándar, así *-NK-* sinala os resultados de keada, *-NG-* os de ultracorreccións ou gueada e *-NGH-* gheada.

Nos falantes máis novos obtivéronse os resultados máis baixos de keada, practicamente desaparecida, e de ultracorreccións. En certo modo, a tendencia que se viña dando levaba a iso, pero non debemos esquecer que a perda de trazos dialectais nos máis novos non é só no concello de Pazos de Borbén, é xeral no territorio galego. Os falantes máis novos teñen unha comunicación moito maior con outras poboacións e un maior contacto co galego padrón, tanto no sistema educativo coma nos medios de comunicación, sexan audiovisuais, en formato papel ou formato dixital.

Se cadra o máis estraño destes puntos é o regreso da gheada tras consoante nasal nos informantes máis novos, pois a tendencia marcada conducía a unha esperable desaparición. Nos falantes máis vellos o seu uso é moito maior ca nos de media idade, por tanto o esperable sería que seguise esa tendencia á baixa. Con todo, debemos ter en conta que a maior parte deses casos (8) deunos un mesmo informante, o correspondente a Amoedo (-30), con 5 exemplos. Mais, por outra banda, tamén debemos lembrar que as parroquias da Ermida e Xunqueiras non teñen informantes desa idade, que previsiblemente ofrecerían algún exemplo máis de gheada.

8.3. A variable xeográfica

Os eixos do Gráfico 2 ofrecen unha visión moito máis clara da distribución das distintas realizacións segundo a parroquia. No gráfico non se marcaron os resultados das respostas de segunda volta, pois non ofreceron datos especialmente relevantes, xa que os informantes tendían a escoller a resposta do estándar:

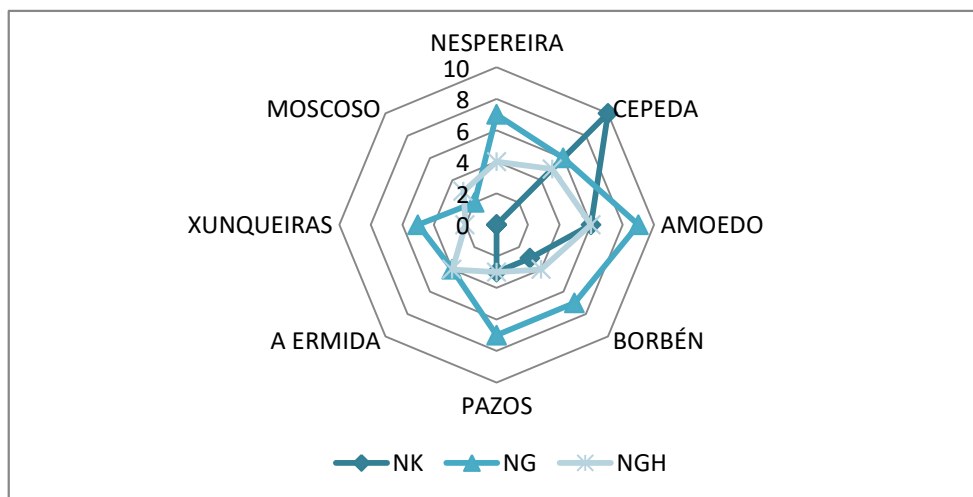
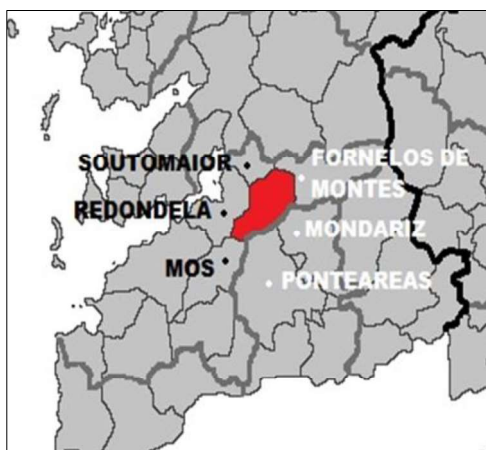

Gráfico 2: Grupos -ng- e -nk- por parroquias.

As parroquias están situadas no gráfico seguindo as agullas do reloxo: comeza en Nespereira e van subindo cara ó norte ata chegar a Moscoso. Este factor axuda a interpretar a situación dos eixos. En primeiro lugar, os resultados amosan que a aparición da gheada tras nasal non garda especial relación coa aparición dos outros fenómenos, pois aparece en lugares con keada e sen ela, e case nunca diminúe cando descenden as ultracorreccións. Mais xeograficamente vese que é máis habitual nas parroquias do sur e vai descendendo a medida que aparecen as parroquias de máis ó norte; certo é que A Ermida e Xunqueiras non teñen informantes de menos de 30 anos. A Ermida, a pesar de estar situada ó norte, mantén un número considerable de casos de gheada tras nasal. Isto pode deberse a que, no norte, a situación leste e oeste, neste caso, sexan relevantes. A poboación da Ermida sitúase ó oeste, afastada das demais parroquias e en contacto co concello de Soutomaior, mentres que as outras teñen máis proximidade entre si e comunican, polo leste, con Mondariz e Pontearreas, e no norte, Moscoso, con Fornelos de Montes (véxase o Mapa 4).

Podemos comprobar no Mapa 5 que a keada aparece exclusivamente na zona central do concello (Cepeda, Amoedo, Borbén e Pazos) e non se dá ningún caso nas demais parroquias. Os casos de ultracorreccións aparecen por todo o concello, pero é nas parroquias do norte onde a súa incidencia é menor, neste caso, ó contrario da gheada tras nasal, que aparecía contra o oeste (en fronteira con Soutomaior), os casos de ultracorrección son máis numerosos na zona oriental (lindeira con Mondariz). A parroquia de Moscoso é a que máis se adecúa ó estándar, xa que en todas as posibilidades deu resultados bastante baixos, só dúas ultracorreccións e tres casos de gheada (máis outros dous de segunda volta).

Mapa 4: Lindeiros de Pazos de Borbén.
Fonte: wikipedia, editado.

Mapa 5: Zona da keada no concello de Pazos de Borbén.

8.4. A división por idades e parroquias

No Gráfico 3⁷ podemos apreciar mellor como se distribúen os resultados por idades. En primeiro lugar, a franxa de menos de 30 ten unha tendencia baixa en todas as posibilidades; é o entrevistado de Amoedo quen eleva un pouco as porcentaxes totais de resultados.

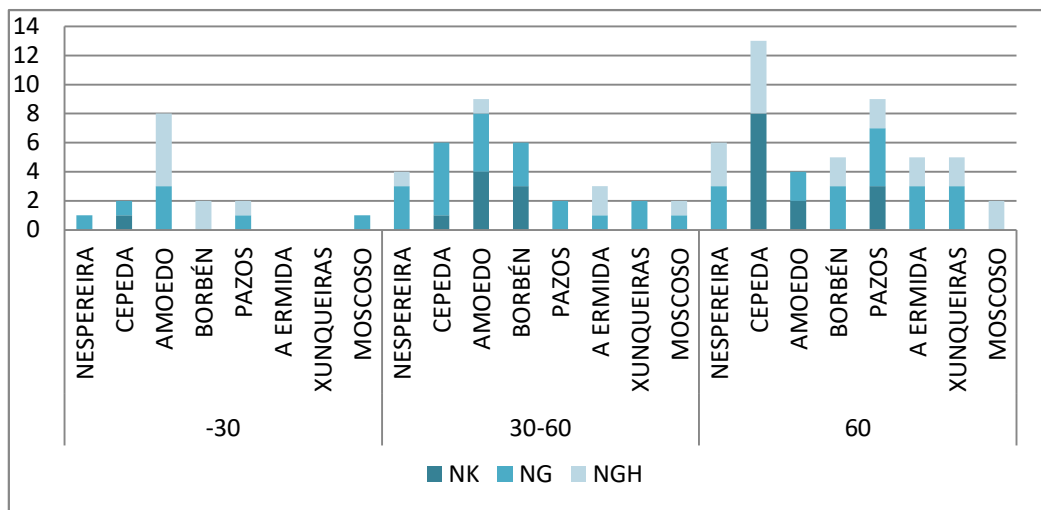

Gráfico 3: Grupos *-ng-* e *-nk-* tendo en conta as variables de idade e parroquia.

Nas idades comprendidas entre 30 e 60 vemos que nas parroquias de zona de keada, Cepeda e Pazos teñen só unha e ningunha aparicións respectivamente, co cal parece que nesa idade xa só quedan restos de keada. Pola contra, das outras dúas parroquias de keada parecen estar a un nivel bastante parello coas ultracorreccións.

Na franxa de máis de 60 anos vemos que nas zonas de keada os niveis son polo xeral tamén bastante baixos (o informante de Borbén non tivo ningún caso de keada) e parellos coas ultracorreccións. Neste caso, volve sobresaír Cepeda que ten numerosos casos de keada pero ningún de ultracorrección.

A distribución en Cepeda semella case perfecta entre a informante de máis de 60 anos e a de entre 30 e 50. No Gráfico 4, a entrevistada de máis de 60 ten case por sistema o emprego da keada e moitos casos de gheada tras nasal, por tanto non ten ningún caso de ultracorrección.

⁷ Para facilitar a interpretación do gráfico omitimos, coma no Gráfico 2, os datos obtidos das respostas de segunda volta.

Pola contra, a seguinte xeración xa só ten un caso de keada e é o relativo ó topónimo *Valongo*, polo que podemos dicir que nela a keada é inexistente. Nesta falante, os casos de ultracorrección dispáranse (sen contar con que é a informante que nos ofreceu a palabra *cangro* que non se contabilizou). Estes dous casos marcan o paso drástico dun sistema a outro.

A terceira informante xa só mantén restos de keada (*Valonco* por *Valongo*) e ultracorrección (*mango* por *manco*). Convén recalcar que o lugar ó que se refire o topónimo *Valongo* está pegado a Cepeda, na zona de Amoedo. Por isto, nesas zonas o topónimo debe ser moito máis empregado, de tal xeito que o fan máis resistente.

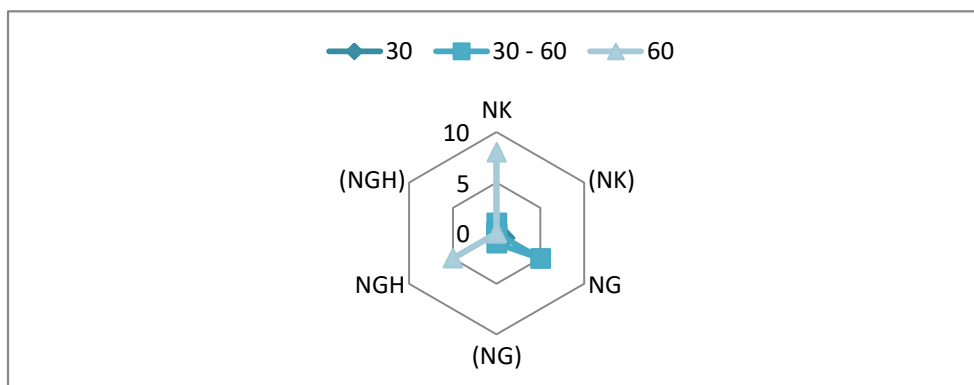

Gráfico 4: Variación xeracional na parroquia de Cepeda.

8.5. Palabras máis frecuentes na variación dos grupos -ng- e -nk-

O uso da keada é o máis minoritario, restrinxíndose ás parroquias do centro do concello. Con todo, podemos sinalar como máis habituais as palabras *ancazo* (4 veces) e *Valonco* (5 veces), probablemente por seren léxico do rural e topónimo. No caso do segundo, aparece aínda que os informantes xa perdesen por completo a keada.

Hai certas palabras con ultracorrección que están fixadas como as únicas en todo o territorio, salvo algúns casos puntuais. A palabra *lanqueta* non existe en Pazos de Borbén, só existe na variante con ultracorrección, *langueta*. Pero é unha palabra que apenas se emprega e non a usan nin os falantes máis vellos nin en moitos casos as mulleres, por ter un uso principal vencellado ó fútbol. As palabras *changuero* (11) e *changletas* (14) son as máis empregadas en todo o territorio. No caso da primeira a resistencia deberase ó seu escaso uso e a que resulta raro escoitar a forma estándar para poder comparalas. A segunda xa empeza a mudar pola forma estándar en

falantes máis novos. Finalmente, a outra palabra con ultracorrección que aínda se resiste a desaparecer é *mango* (por *manco*) con 10 resultados. Neste caso tamén parece deberse a que a palabra se emprega en moi raras ocasións, aínda que agora os falantes máis novos empregan *manco* para describir a alguén que xoga moi mal nos videoxogos. Tanto é así que a enquisa na parroquia de Pazos fíxoselle a un falante de 15 anos e só soubo dar coa palabra ó ofrecerlle esa definición.

As palabras con maior incidencia de gheada son as que teñen prefixación ou aparentan tela. As palabras que comezan por *en-* / *in-* e tamén *an-* son as que deron case a totalidade dos resultados con esta realización despois de nasal. Así *enghraxar* (*enghrasar*), *anghustia*, *enghanar* (*enghañar*) e *inghresado* teñen altas taxas de aparición. Fóra destes contextos, a aparición é mínima: só *mangheira* aparece en dous casos, no informante de Pazos (15 anos) e na de Moscoso (54), aínda que son casos raros. O feito de que estas dúas parroquias sexan lindeiras pode indicar que nesas zonas a posibilidade de aparecer esa forma sexa maior ca no resto.

8. Conclusións

Ó longo deste traballo puidemos ver a particular paisaxe dialectal que Pazos de Borbén nos ofrece neste eido concreto, polo menos nos falantes maiores de 30 anos, xa que puidemos comprobar que os máis novos seguen o proceso que acontece no resto do país de se adecuaren cada vez máis ó estándar establecido.

De todos os xeitos, o abandono da keada debeu comezar moito antes, a xulgar polos mapas extraídos do ALGa III e ALGa IV. Que a keada abranguese no pasado moito máis territorio no concello de Pazos de Borbén (véxase Mapa 5) ca hoxe (e desaparecendo) podería axudarnos a formular hipóteses sobre a aparición do fenómeno das ultracorreccións.

Se no pasado a keada estaba moito máis estendida ca no presente, probablemente sexa a súa perda a que leva á aparición da gueada, pois a transición dunha paisaxe de keada xeneralizada a unha sen ela implica unha transición que debe crear pares opositivos onde antes non había. Se partimos dun pasado onde había a realización con oclusiva velar xorda xeneralizada, os falantes tiveron que redistribuír todo ese léxico entre xordas e sonoras, é nesa diferenciación nova na que os falantes confunden e fan unha distribución distinta á norma, orixinando que se dean casos de ultracorrección e outros de keada, como podemos ver nas parroquias centrais con keada, a excepción de Cepeda (véxase o Gráfico 3).

O caso de Cepeda resulta particular fronte ós demais (véxase o Gráfico 4), pois a hipótese da redistribución non nos serve. O caso de Cepeda podería deberse a unha transición xeneralizada (sen redistribución) de oclusiva velar xorda a sonora, pois no cambio de xeración pásase dun sistema a outro contrario. A informante máis vella ten xeneralizado o uso da keada mentres que a informante de mediana idade ten xeneralizado o sistema con ultracorrección.

Mais, se atendemos ás realizacións que aparecen en moitos casos nas gravacións, teríamos que engadir outro factor, o das realizacións intermedias (entre oclusiva velar sonora e xorda). Para chegarmos ós casos de realizacións intermedias, nas que os límites fonolóxicos entre xorda e sonora non resultan claros, podemos situarnos nun contexto onde non hai oposición entre sonora e xorda (como acontece na keada, xa que a sonora deixa de existir neses contextos), polo que as fronteiras fonolóxicas son moi laxas (se non hai oposición, tanto ten dicir *zanco* que *zango*). Entón, estas pronunciacións intermedias puideron ser a orixe da redistribución entre sonora e xorda despois de ter a keada xeneralizada.

Estas realizacións intermedias aínda se manteñen na cadea falada, como se pode escoitar nalgúns gravacións, xa que o falante non ten que situarse nuns límites concretos, salvo cando se lle faga unha pregunta metalingüística (coma no caso das enquisas). En moitos casos, sobre todo nos máis vellos, é no momento de obrigar o falante a situarse nun lado ou noutro cando percibimos a keada ou a ultracorrección, —pero porque os falantes perciben menos esas diferenzas—, polo que un mesmo falante realiza a mesma palabra de distintos xeitos, da mesma maneira que nós podemos articular a vogal *a* máis aberta ou máis pechada sen percibir as variacións.

Esta distinción tan fráxil das diferenzas tamén se pode producir de xeito auditivo e pode explicar os casos de *langueta* e *cangro*, tratadas neste traballo. As dúas palabras son, en orixe, con oclusiva velar xorda, mais *lanqueta* semella que foi introducida con ultracorrección, probablemente porque os falantes a percibían dese xeito ou non facían distinción. O caso de *cancro* non é que sexa unha palabra nova, pero si de escaso uso: a informante dicía que se pronunciaba *cangro*, pero que ela sempre dicía *cáncer*; podemos aquí sospeitar que non fai diferenza entre xorda e sonora na percepción fonolóxica.

Naturalmente, esas dificultades de percepción e uso podemos atribuírllelas ós falantes máis vellos, mais non ós máis novos. Eles fan perfectamente a distinción e neles xa desapareceron case completamente as realizacións fóra do estándar. Por tanto, os casos de keada ou ultracorrección que sobreviven nos máis novos podemos asocialo a que é como eles cren que se di, xa que acostuman ser palabras máis

complicadas de comparar fóra do concello (por keada temos *Valonco*, e por ultracorrección *changletas*, *changueiro* e *lanqueta*).

A gheada, como puidemos ver, vai desligada dos fenómenos anteriores. O uso, ou non, entre os falantes máis novos está tamén a reducirse e desaparecer (agás o mozo de Amoedo); aínda que neste caso podería volver, ou non, nalgúns falantes, xa que a gheada en xeral sofre, por algúns sectores da sociedade, desprestixio, mais, por outros, rexorde nunha nova moda como marca de identidade.

Este traballo é só unha pequena aproximación a estes fenómenos dialectais en Pazos de Borbén, en traballos posteriores sería conveniente ter en conta factores como a aparición dos distintos fenómenos segundo o tipo de palabra, se o encontro consonántico coincide con vogal tónica ou átona e outros factores que quedaron sen sinalar neste traballo.

Referencias bibliográficas

- ALGa III = Instituto da Lingua Galega (1999): *Atlas Lingüístico Galego. Vol. III. Fonética*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- ALGa IV = Instituto da Lingua Galega (2003): *Atlas Lingüístico Galego. Vol. IV. Léxico. Tempo atmosférico e cronolóxico*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza.
- Carballeira Anllo, Xosé M^a (coord.) (2009): «lanqueta», en *Gran Dicionario Xerais da Lingua, Vol. II*. Vigo: Xerais
- Corominas, Joan / Pascual, José A. (1981): «palangana», en *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, vol. IV. Madrid: Gredos.
- DdD = Santamarina, Antón (coord.): «lanqueta», en *Diccionario de diccionarios da lingua galega*. Recuperado de <http://sli.uvigo.es/ddd/ddd_pescuda.php?pescuda=lanqueta&tipo_busca=lema>. [Última consulta: 28/07/2018.]
- Estraviz (2018): «lanqueta», en *Dicionário Estraviz*. Recuperado de <<http://www.estraviz.org/lanqueta>>. [Última consulta: 28/07/2018.]
- Fernández Rei, Francisco (1990): *Dialectoloxía da lingua galega*. Vigo: Xerais.
- Labraña Barrero, Sabela (2009): «Las consonantes fricativas en la lengua gallega», *Estudios de Fonética Experimental* 18, 193-213. Recuperado de <<https://www.raco.cat/index.php/EFE/article/viewFile/140097/219541>>.
- Pensado, José Luis / Carmen Pensado Ruiz (1983): «Gueada» y «geada» gallegas. Anexo 21 de *Verba. Anuario galego de filoloxía*. Santiago de Compostela: Universidade.

- Prieto Alonso, Domingos (1980): «Algunhas hipóteses sobre a geadá», *Verba. Anuario galego de filoloxía* 7, 223-242.
- Recalde Fernández, Montserrat (1997): *La vitalidad etnolingüística gallega*, en *Centro de Estudios sobre Comunicación Interlingüística e Intercultural*, vol. 9. Valencia: Universitat de València.
- Regueira Fernández, Xosé Luís (2016): «Factores internos e externos nos cambios fonolóxicos do galego actual» en J.-P. Chauvenau / M. Barbato / I. Fernández-Ordóñez (eds.), *Actes du XXVIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013): Section 8. Linguistique variationnelle, dialectologie et sociolinguistique*. Strasbourg: ÉLiPhi, 221-233. Recuperado de <<http://www.researchgate.net/publication/272090345>>. [Última consulta: 26/03/2019.]
- Rodríguez Lorenzo, David (2009): «A gheada, un fenómeno innovador do galego. Evolución diatópica no século XX», en Alexandra Fiéis / Maria Antonia Coutinho (orgs.), *XXIV Encontro Nacional da Associação Portuguesa de Linguística: Textos seleccionados*. Braga / Lisboa: Associação Portuguesa de Linguística, 453-465. Recuperado de <<https://apl.pt/wp-content/uploads/2017/09/31-Lorenzo.pdf>>. [Última consulta: 26/03/2019.]
- Santamarina, Antón. (1980): «Novas consideracións ó redor das orixes da geadá», *Verba. Anuario galego de filoloxía* 7, 247-248.
- Schroten, Jan (1980): «Interpretación de la geadá gallega», *Verba. Anuario galego de filoloxía* 7, 209-222.
- TILG = Santamarina, Antón (coord.): «lanqueta», en *Tesouro informatizado da lingua galega*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega. Recuperado de <http://ilg.usc.es/TILG/?tipo_busca=lema&pescuda=lanqueta+%28%E1%29&categoria=Todas&desde=1600&ate=2050>. [Última consulta: 28/07/2018.]

Anexos

1. Resultados nas parroquias de Nespereira, Cepeda, Amoedo e Borbén

En cor gris márcanse os resultados diferentes á palabra base.

	Nespereira			Cepeda			Amoedo			Borbén		
	- 30	+ 30	+ 60	- 30	+ 30	+ 60	- 30	+ 30	+ 60	- 30	+ 30	+ 60
Domingo	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NG	NG	NG
Cincuenta	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK
Pingas / pingueiras	NG	NG	NG	NG	NG	NG	X (NGH)	X (NG)	NG	NG	NG	NG
Cangallo	X	X	X (NG)	X (NG)	NG	X	X (NG)	X (NG)	X (NG)	X (NG)	X (NG)	X
Chanqueiro	NK	X	NG	X (NG)	NG	NK	NG	NG	X (NG)	NK	NG	NG
Mangante	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NG	NG	NG	NG	NG	NG
Cangas	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG
Longo	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG
Chanclas / chancletas	NK	NG	NG	NK	NG	NK	NG	NK	NG	NK	NK	NG
Langostino	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NG	NG	NG	NG	NG	NG
Caranguexo	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NG	NG	NK	NG
Palangana	NK	NK	NK	X	NK	NK	NG	NG	NK	NG	NG	NK
Lingua / lengua	NG	NG	NG	NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG	NG
Enganar / engañar	NG	NG	NGH	NG	X (NG)	NGH	NGH	NG	NG	NG	NG	NGH
Engurras	NG	X	X (NGH)	X (NG)	X (NG)		NG	X	X	X (NGH)	X	X (NGH)
Ingredientes	NG	NG	NG	NG	NG	NGH	NG	NG	X (NG)	NG	NG	NG
Angazo	NG	NG	NG	X (NG)	NG	NG	NG	NK	NK	NG	NK	NG

Cumieira 4. Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega

Lingoreiteira	X (NG)	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	X (NG)	NG	NG	NG
Fochanca	NK	X	NK	NK	NG	NK	NK	NG	NG	NK	NK	NK
Mango	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NG	NG	NG	NG	NG	NG
Inglés	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NGH	NG	NG	NG	NG	NG
Mangas	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NG	NK	NG	NG	NG	NG
Zanco	NK	NG	NK	NK	NG	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NG
Engraxar	NG	NGH	NGH	NG	NG	NGH	NGH	NG	NG	NGH	NG	NGH
Manco	NG (NK)	NG	NK	NG	NG	NK	NK	NG	X (NK)	NK	NG	NG
Escangallado	X (NG)	X	NG	X (NG)	NG	NG	NG	NG	X (NK)	NG	NG	NG
Ancas/ anclas	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK
Mangueira	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NG	NG	NG	NG	NG	NG
Ingresado	NG	NG	NG	NG	X (NG)	NGH	NGH	NG	NG	NGH	NG	NG
Angustia	NG	NG	NGH	NG	NG	NGH	NGH	NGH	NG	NG	NG	NG
Anguía/ anguila	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG	NG
Arrincar / arrancar	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK
Trincar	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK
Minguar / minguante	NG	NG	NG	NG	NG	NK	NG	NG	NG	NG	NG	NG
Falangureira	X	NG	X	X (NG)	X	X	X (NGH)	X	X (NK)	X	X (NG)	X
Xunco	NK	X	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK	NK
Lanqueta	X (NG)	X	NG	X	X (NG)	X	NG	NG	X	X (NG)	NG	X
Valongo	X	X	NG	NK	NK	NK	NG	NK	NG	X (NG)	NK	X (NG)

2. Resultados nas parroquias de pazos, A Ermida, Xunqueiras e Moscoso

	Pazos			A Ermida			Xunqueiras			Moscoso		
	- 30	+ 30	+ 60	- 30	+ 30	+ 60	- 30	+ 30	+ 60	- 30	+ 30	+ 60
Domingo	NG	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Cincuenta	NK	NK	NK		NK	NK		NK	NK	NK	NK	NK
Pingas/ pingueiras	X	NG	NG		X (NG)	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Cangallo	X (NG)	X (NGH)	X (NK)		NG	X		X (NG)	NG	X	X	X
Chanqueiro	X	X (NK)	NG		NG	NG		NG	NG	X	X	NK
Mangante	X (NG)	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Cangas	X (NG)	NG	NG		X (NG)	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Longo	NG	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Chancas / chancletas	NG	NG	NG		NK	NG		NG	NG	NG	NG	NK
Langostino	NG	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Caranguexo	NG	NG	NK		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Palangana	X	NG	NK		NK	NK		NK	NK	NG	NK	NK
Lingua / lengua	NG	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Enganar / engañar	NG	NG	NGH		NGH	NGH		NG	NGH	NG	NG	NG
Engurras	X (NG)	X (NG)	X		X (NG)	X		X (NG)	X (NGH)	X	X(N G)	X
Ingredientes	NG	NG	NGH		NGH	X (NG)		NG	X (NG)	NG	NG	X (NGH)
Angazo	X (NG)	NG	NK		NG	NG		NG	X (NG)	NG	NG	NG
Lingoreteira	NG	NG	NG		X (NG)	NG		NG	NG	NG	NG	X (NG)

Cumieira 4. Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega

Fochanca	X	NK	NK		NK	NK		NK	X	X	NK	NK
Mango	X (NG)	NG	NG		NG	NG		NG	X (NG)	NG	NG	NG
Inglés	NG	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Mangas	NG	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Zanco	NK	NK	NK		NK	NK		NK	NK	NK	NK	NK
Engraxar	NG	NG	NG		NG	NGH		NG	NGH	NG	NG	NGH
Manco	NK	NK	NG		NK	NG		NK	NG	NK	NK	NK
Escangallado	X (NGH)	NG	NK/ NG		X (NG)	NG		NG	X (NG)	NG	NG	NG
Ancas / anclas	X	NK	NG		NK	NK		NK	X	NK	NK	X (NK)
Mangueira	NGH	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NGH	NG
Ingresado	NG	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NGH
Angustia	NG	NG	NG		NG	NG		NG	X	NG	NG	X (NG)
Anguía / anguila	NG	NG	NG		NG	NG		NG	NG	NG	NG	NG
Arrincar / arrancar	NK	NK	NK		NK	NK		NK	NK	NK	NK	NK
Trincar	NK	NK	NK		NK	NK		NK	NK	NK	NK	NK
Minguar / minguante	X (NK)	NG	NG		NG	NG		NG	X (NG)	NG	NG	NG
Falangeira	NG	NG	X		X	X		X (NG)	X (NG)	NG	X (NGH)	X
Xunco	NK	NK	NK		NK	NK		NK	NK	NK	NK	X (NK)
Lanqueta	X	NG	X		X	X (NG)		X	X	X	X	X
Valongo	X (NG)	NG	NG		X (NG)	NG		NG	X	X	X (NG)	X

Cumieira. Cadernos de investigación da nova Filoloxía Galega é unha publicación do Departamento de Filoloxía Galega e Latina da Universidade de Vigo que recolle traballos académicos dos novos investigadores e investigadoras no ámbito da Filoloxía Galega.

Neste vol. 4 poden lerse estudos de sociolingüística e dialectoloxía sobre o galego, de sintaxe contrastiva entre galego e romanés e sobre o discurso fotográfico en Galicia.

Universidade de Vigo